

DESETO PROLAZNO VREME

SADRŽAJ

I	KRATAK OSVRT NA OVOGODIŠNJE ISTRAŽIVANJE	4
II	METODOLOGIJA I DEMOGRAFIJA	8
III	POSLOVANJE U 2022. GODINI	11
IV	STATUS I TREND RAZVOJA POSLOVNOG OKRUŽENJA	13
V	PROGNOZE ZA NAREDNU GODINU	15
VI	REFORME ZA INVESTICIJE I ODRŽANJE PRIVREDE U DOBA KRIZE	19
VII	ALOKACIJA BUDŽETSKIH SREDSTAVA	24
VIII	PRIORITETI ZA INVESTICIJE I ODRŽANJE PRIVREDE U DOBA KRIZE	25
	DIGITALNA TRANSFORMACIJA	25
	ZELENA AGENDA	28
	ZDRAVSTVO	30
	REGIONALNA EKONOMSKA SARADNJA	32

I

KRATAK OSVRT NA OVOGODIŠNJE ISTRAŽIVANJE

Istraživanje poslovne klime i poverenja investitora Američke privredne komore u Srbiji (u daljem tekstu: **AmCham**), daje prikaz percepcije kompanija članica AmCham-a, kao i malih i mikro preduzeća (u daljem tekstu: **MMP**) van članstva AmCham-a, o poslovnom okruženju u Srbiji, njihovom poslovanju u tekućoj, planovima za narednu godinu, kao i o značaju regionalne ekonomske saradnje kroz inicijativu „Otvoreni Balkan“. Prethodna istraživanja su sprovedena 2013, 2014, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 i 2021. godine.

UTICAJ KRIZE NA POSLOVANJE U 2022. GODINI

Velika većina kompanija članica AmCham-a (86%) mišljena je da će, uprkos krizi u Ukrajini, njihovo poslovanje biti u okviru planiranog ili čak bolje od toga. Među kompanijama koje očekuju pad poslovanja, najveći negativni efekti u tom pogledu su na profit (20% članica), poslovni prihod (14%) i planirane investicije (16%) dok je uticaj na zaposlenost veoma mali (6%). Ipak, uočljivo je da su negativni uticaji na poslovanje nešto veći ove godine nego što je to bilo prošle, koja je bila pogođena krizom uzrokovanom virusom COVID-19.

Sa druge strane, uticaj aktuelne krize na poslovanje MMP-a je značajnije. Nešto preko polovine MMP-a (58%) očekuje održanje poslovanja u skladu sa planom ili njegovo povećanje u 2022. godini. U odnosu na AmCham uzorak, skoro tri puta više MMP ispitanika (42%) veruje da će prihod biti u padu, dok 45% kompanija očekuje pad profita. Iako je i u ovom uzorku pad zaposlenosti najmanji, on se ipak beleži u svakom petom mirko i malom preduzeću.

Kao najznačajnije negativne uticaje postojeće krize na poslovanje, kompanije članice AmCham-a, ali i MMP-a, navode ubrzanje inflacije, povećanje cene energenata i nepredvidivost cene sirovina/inputa.

STATUS I TREND RAZVOJA POSLOVNOG OKRUŽENJA

Nivo zadovoljstva poslovnim okruženjem u Srbiji kod članica bio je najniži 2016. godine, kada je preko polovine njih bilo nezadovoljno ovim aspektom. U poređenju sa 2016. godinom, situacija je ove godine daleko bolja i u nivou je prošlogodišnjih ocena. Prosečna ocena poslovne klime u AmCham uzorku je 2.8, što znači da je velika većina članica (73%) umereno zadovoljna, dok je 6% veoma zadovoljno. MMP ispitanici su nešto skeptičniji po ovom pitanju, dajući prosečnu ocenu poslovne klime od 2.7, što znači da je 63% umereno ili veoma zadovoljno, dok trećina ima suprotno mišljenje.

Srbija u odnosu na susede: Srbija je kao investiciona destinacija generalno bolje ocenjena od Crne Gore, Makedonije i Bosne i Hercegovine, a lošije u odnosu na susedne države članice EU. Imajući u vidu da je to slučaj od kada se sprovodi istraživanje, nameće se zaključak da se članstvo u EU percipira kao znak stabilnosti poslovnog okruženja i predvidivosti kratkoročnog i dugoročnog ekonomskog razvoja.

PROGNOZE ZA NAREDNU GODINU

Najveći izazov za članice AmCham-a u 2023. godini jeste dostupnost radne snage. Ovaj faktor konzistentno se izdvaja među dva najznačajnija izazova u prethodnih 5 godina u AmCham uzorku. Nakon njega, aktuelne krize predstavljaju najveće izazove za kompanije članice. Prošle godine je to bila kriza uzrokovana virusom COVID-19, dok je ove godine to kriza izazvana sukobima u Ukrajini. Kao treći najznačajniji izazov za obe grupe ispitanika izdvaja se finansijska disciplina kod plaćanja, što je najveći skok pojedinačnog izazova u odnosu na izazove koje su AmCham članice identifikovale prošle godine.

Optimizam za narednu godinu je na najnižem nivou od kada AmCham sprovodi istraživanje. Očekivanja za 2020. godinu bila su najviša (78% članica je očekivalo rast poslovanja), da bi za 2023. godinu očekivanja rasta imalo samo 43% članova. Utešna je činjenica da najveći broj kompanija AmCham-a (46%) prognozira nivo poslovanja na ovogodišnjem nivou, dok smanjenje poslovanja očekuje 11%, što je uporedivo sa očekivanjima iz prve godine COVID-19 pandemije. Ovakve prognoze utiču i na pad projekcija novih zapošljavanja (sa 61% u 2020. godini na 38% u 2023. godini), ali i tu većina kompanija (59%) očekuje zadržavanje zaposlenosti na istom nivou, dok samo 4% očekuje otpuštanja. Uprkos padu optimizma za rast poslovanja u narednoj godini, investicije u optimizovanje biznisa, digitalizaciju i manja poboljšanja, planira šest od deset kompanija članica. U odnosu na prošlogodišnje istraživanje, broj članica koje očekuju dodatne investicije smanjio se za 10%.

MMP uzorak je u prethodnim godinama tradicionalno bio više optimističan od AmCham uzorka, ali je ovog puta situacija drugačija. Polovina MMP uzorka smatra da će se poslovanje u 2023. godini zadržati na nivou iz tekuće godine, dok trećina veruje da će se poslovanje smanjiti u odnosu na 2022. godinu. Velika većina ovog uzorka (81%) planira zadržavanje istog broja zaposlenih, a tri četvrtine ne planira nove investicije.

REFORME ZA DUGOROČNI PRIVREDNI RAST

Reforme za dugoročni privredni rast: Većina kompanija članica AmCham-a (60%) i skoro polovina MMP ispitanika (44%) percipiraju smanjenje korupcije kao prioritetnu reformu. Pored toga, članice AmCham-a kao relevantne reforme ističu i efikasno pravosuđe i vladavinu prava (57%), zelenu agendu (49%) i smanjenje sive ekonomije (44%). MMP kao drugu i treću prioritetnu reformu ubrajaju veću fleksibilnost koju bi omogućili propisi o radu (43%) i transparentan i efikasan sistem javnih nabavki (41%).

Pravosuđe: Kao i ranijih godina, preko polovine AmCham članica (65%) ocenjuje efikasnost pravosuđa kao nisku ili vrlo nisku, dok 33% smatra da je ona umerena i samo 1% da je visoka. Kao glavnu zamerku, čak 81% članica AmCham-a navodi dužinu sudskog postupka, na neujednačenost postupanja žali se 57%, dok 43% zamera nemogućnost elektronske komunikacije sa pravosudnim organima. MMP uzorak prati isti redosled zamerki pravosudnom sistemu.

Korupcija: Smanjenje korupcije je prepoznato kao prioritetna reforma radi unapređenja uslova poslovanja ove godine, dok je prethodne 3 godine bila drugorangirana u oba uzorka. Prema kompanijama članicama, korupcija je najzastupljenija u javnim nabavkama (69%), u administrativnim postupcima (51%) i u pravosuđu (40%). S druge strane, MMP vide administrativne postupke, policiju, inspeksijske službe i javne nabavke kao oblasti najzasićenije korupcijom.

ULAGANJE BUDŽETSKIH SREDSTAVA

Obrazovanje ostaje primarna oblast za ulaganje budžetskih sredstava zarad povećanja privrednog rasta, prema mišljenju kompanija članica AmCham-a. Pored obrazovanja, članice ove godine ističu i ulaganje u modernizaciju energetske infrastrukture. Kod MMP ispitanika, većina smatra da bi ulaganja u cilju povećanja privrednog rasta trebala da budu usmerena na smanjenje nameta za rad, pa zatim na obrazovanje.

PRIORITETI ZA INVESTICIJE I ODRŽANJE PRIVREDE U DOBA KRIZE

Digitalna transformacija: Polovina AmCham članica, kao i MMP ispitanika, smatra značajnim digitalizaciju administracije u radno-pravnim odnosima, zdravstvu, imovinsko-pravnim odnosima, pravosuđu, poreskim i administrativnim procedurama, dok je za digitalno poslovanje važno priznavanje elektronskih dokumenata i potpisa, kao i unapređenje digitalnih veština i informacione bezbednosti, kako u privatnom, tako i u javnom sektoru.

Zelena agenda – energetika i životna sredina: Natpolovična većina kompanija članica AmCham-a smatra da su dve ključne reforme za sprovođenje zelene agende zaokruživanje regulative koja će podsticati ulaganje u obnovljive izvore energije i reforma nameta na privredu po principu „zagađivač plaća“. Preko polovine članica takođe smatra da je potrebno dalje podsticati energetske efikasnost, kao dodatni izvor energije, kao i pooštavanje kaznene politike, ali i kapaciteta za njeno sprovođenje, za prekršioce regulative iz oblasti životne sredine. Isti redosled prioriteta ima i sektor MMP-a, osim što je unapređenje regulative iz oblasti ambalažnog otpada njihov drugi prioritet.

Zdravstvo: Najveći broj članica AmCham-a i MMP ispitanika veruje da je veće uključivanje privatnih zdravstvenih ustanova u pružanje usluga koje se finansiraju iz obaveznog osiguranja prioritetan pravac reforme zdravstva. Druge dve najvažnije reforme su uvođenje jedinstvenog elektronskog zdravstvenog kartona i ubrzanje i digitalizacija administrativnih postupaka ALIMS-a, radi brže dostupnosti terapija za pacijente. MMP uzorak kao drugu po važnosti izdvaja reformu unapređenja efikasnosti procedura RFZO-a za uvođenje inovativnih terapija.

Unapređenje regionalne ekonomske saradnje: Veći deo kompanija članica AmCham-a prepoznaje da je krajnji cilj inicijative „Otvoreni Balkan“ uvođenje sve četiri slobode kretanja – robe, ljudi, kapitala i usluga, dok MMP kao ključne karakteristike mahom prepoznaju slobodno kretanje ljudi i usluga. Preko polovine kompanija članica AmCham-a (53%) smatra da bi inicijativa trebala da obuhvati svih 6 ekonomija regiona: Albaniju, BiH, Crnu Goru, Kosovo i Severnu Makedoniju, dok 41% MMP ispitanika deli takav stav.

II METODOLOGIJA I DEMOGRAFIJA

AmCham je sproveo istraživanje uz pomoć Ipsos Strategic Marketing-a, u periodu od jula do septembra 2022. godine. Kompanije koje su AmCham članovi, anketirane su popunjavanjem online upitnika. Pored toga, sprovedeno je i 50 kvalitativnih intervjua, metodom "licem u lice" ili putem video sastanaka, u okviru kojih su komentarisani rezultati kvantitativnog istraživanja.

Imajući u vidu da članice AmCham-a većinski predstavljaju velike i srednje kompanije, kao i prethodnih godina, u istraživanje je uključen i uzorak kompanija van AmCham članstva, sačinjen pretežno od i mikro i malih preduzeća. Cilj uključivanja i poređenja stavova velikih investitora i malih kompanija je jasnije sagledavanje stanja celokupne domaće ekonomije i neophodnih koraka za njen brži rast.

Predstavnici mikro i malih preduzeća intervjuisani su metodom „licem u lice“ ili telefonski ili popunjavanjem onlajn ankete. Intervjui su vođeni sa ljudima koji zauzimaju najviše položaje u preduzeću. Uzorak je napravljen korišćenjem spiska svih poslovnih subjekata registrovanih u Privrednom registru Srbije (2019).

Instrument korišćen u ovom istraživanju bio je upitnik napravljen na osnovu instrumenata korišćenih u prethodnim talasima istraživanja uz dodatak pitanja o aktuelnim temama.

STRUKTURA UZORKA

AmCham uzorak čine odgovori 160 kompanija članica, od kojih je 33% velikih, 30% srednjih, 29% malih i 8% mikro kompanija. Skoro **četvrtinu** kompanija iz uzorka (23%) čine kompanije sa više od 500 zaposlenih, 25% čine one sa od 101 do 500 zaposlenih, a polovinu (52%) čine kompanije sa 100 i manje zaposlenih. Kod AmCham članica 84% uzorka čine ispitanici na top menadžment pozicijama, dok 16% čine ispitanici sa statusom srednjeg menadžmenta. Tačno 83% ispitanih AmCham kompanija članica nema niti jednog zaposlenog sa minimalnom zaradom regulisanom propisima Republike Srbije. Kompanije koje su učestvovala u istraživanju pokrivaju razne industrije

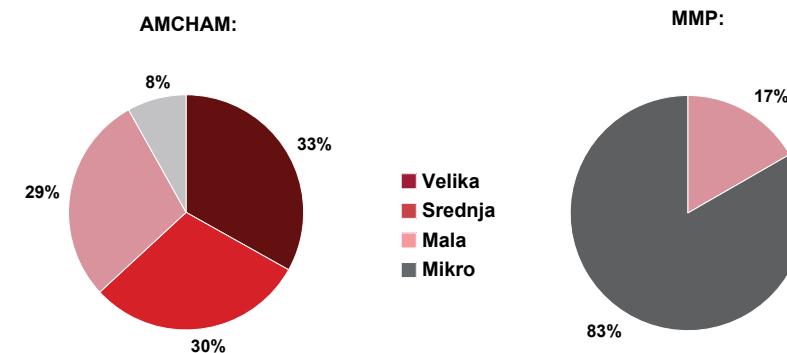
– od sektora profesionalnih usluga (uključujući i savetovanje), informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT), zdravstva i farmacije, proizvodnih delatnosti (teške i lake industrije), finansijskih usluga, itd.

Primetna je velika razlika između uzoraka kod korišćenja državne pomoći – udeo članica AmCham-a koje koriste mere državne pomoći (22%) je skoro tri i po puta manji od udela mikro i malih preduzeća koje koriste mere državne pomoći (74%). Takođe, notira se i trend smanjenja broja kompanija u AmCham uzorku koji koriste mere državne pomoći, i to se uglavnom objašnjava završavanjem paketa državne pomoći koja je ponuđena tokom pandemije COVID-19.

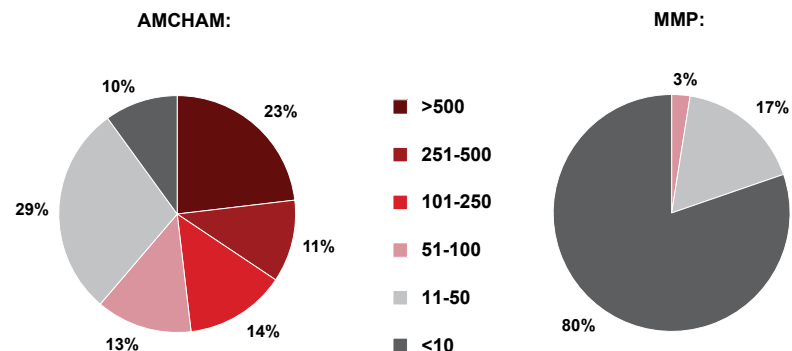
Kvalitativno istraživanje sprovedeno je putem direktnih intervjua sa 50 odabranih kompanija iz AmCham članstva, koji su podrazumevali komentarisane rezultate kvantitativnog istraživanja i detaljne razrade ključnih izazova poslovanja. Sektorska pokrivenost AmCham-ovog kvalitativnog uzorka bila je ista kao i kod kvantitativnog. Svi intervjuisani u okviru kvalitativnog uzorka su generalni direktori kompanija.

Uzorak MMP ispitanika čini 153 firmi, od kojih je 83% mikro i 17% malih. Tek 3% ovog uzorka čine kompanije sa više od 50 zaposlenih, 17% čine firme sa između 11 i 50 zaposlenih, dok 80% čine firme sa manje od 10 zaposlenih. Kod MMP-a, u odnosu na AmCham članice, nešto je manji udeo ispitanika na top menadžment pozicijama (78%), a nešto više od petine ispitanika (22%) je na pozicijama srednjeg menadžmenta. Tri četvrtine MMP ispitanika koristi mere državne pomoći, i u odnosu na prethodnu godinu dolazi do blagog porasta, što je suprotan trend u odnosu na AmCham uzorak.

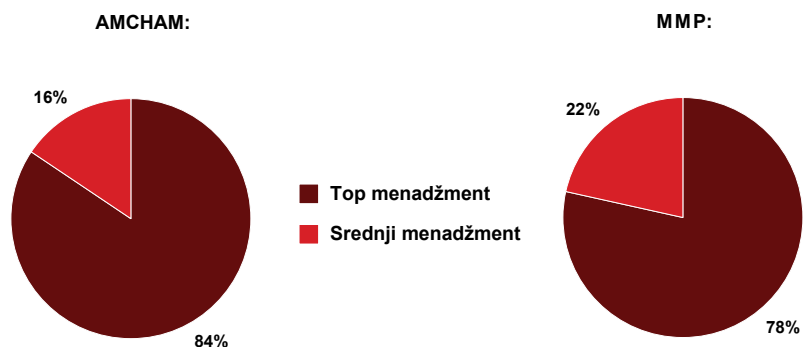
VELIČINA KOMPANIJE

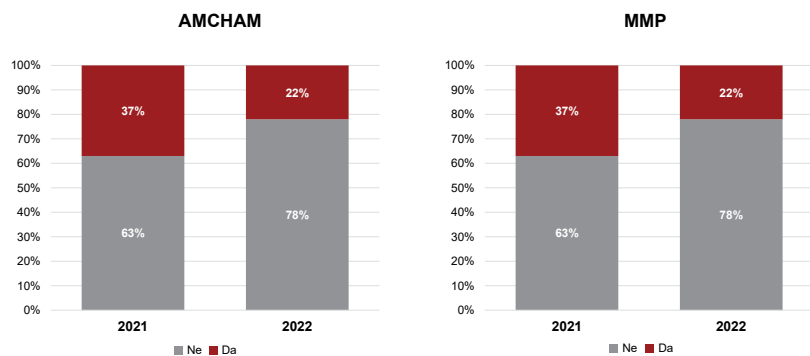
BROJ ZAPOSLENIH

POZICIJA ISPITANIKA

KORIŠĆENJE DRŽAVNE POMOĆI

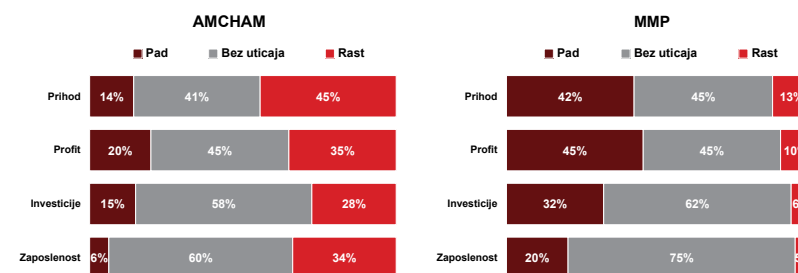

III POSLOVANJE U 2022. GODINI

Na pitanje kakav će biti uticaj globalne krize na poslovanje u tekućoj godini, članice AmCham-a, za razliku od MMP-a, imaju nešto optimističniji pogled što se tiče prihoda i profita – 45% ispitanika veruje da će prihod porasti u odnosu na ono što je planirano, dok 35% veruje da će se to isto desiti i sa profitom. Sa druge strane, MMP u većoj meri veruju da će prihod i profit doživeti pad usled aktuelne krize (42% i 45%).

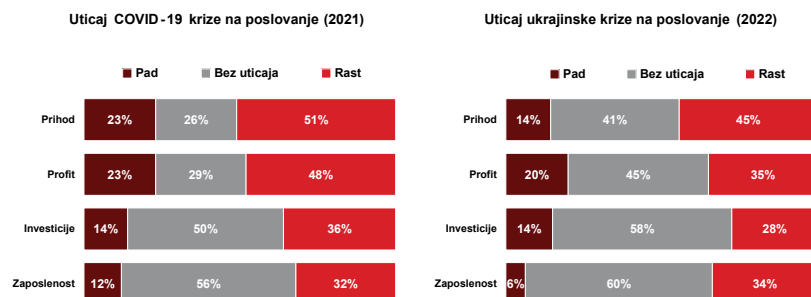
Najveći broj kako članica AmCham-a, tako i MMP-a, veruje da kriza neće imati značajnog uticaja na investicije i zaposlenost. Ipak, nemali procenat AmCham članica takođe veruje u mogući rast investicija i zaposlenosti (28% i 34%). Upravo suprotno, izvestan broj mikro i malih preduzeća smatra da će investicije i zaposlenost zabeležiti pad usled krize (32% i 20%).

UTICAJ GLOBALNE KRIZE NA POSLOVANJE U 2022. GODINI

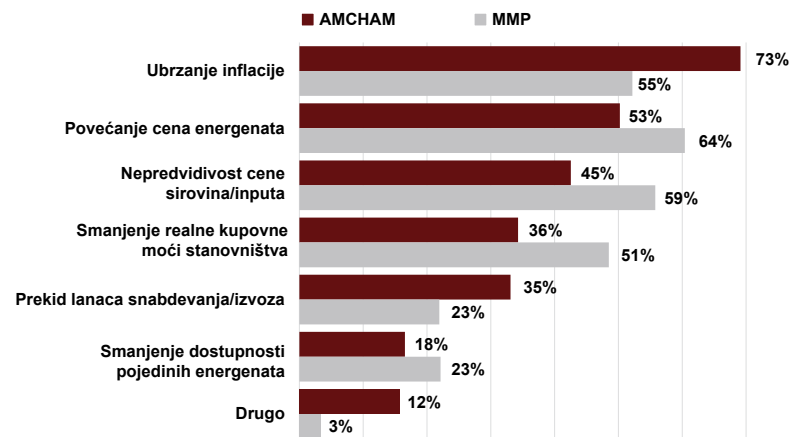
Prilikom prošlogodišnjeg istraživanja, ocene članica AmCham-a što se tiče rasta prihoda i profita bile su donekle optimistične (48-51% prošle, u odnosu na 35-44% ove godine). Pored ova dva faktora, članice su 2021. godini verovala da kriza uzrokovana virusom COVID-19 nema veće negativne efekte na investicije i zapošljavanje (14 i 12%) što se uglavnom održalo, ili čak smanjilo u pogledu zapošljavanja u 2022. godini (15% i 6%).

POSLOVANJE U ODNOSU NA PLAN TOKOM DVE KRIZE COVID (2021) VS UKRAJINSKA KRIZA (2022)

Ubrzanje inflacije, povećanje cene energenata, nepredvidivost cene sirovina/ inputa, smanjenje realne kupovne moći stanovništva i prekid lanaca snabdevanja/izvoza se izdvajaju kao najznačajniji negativni uticaji krize kod oba uzorka.

NEGATIVNI UTICAJI UKRAJINSKE KRIZE

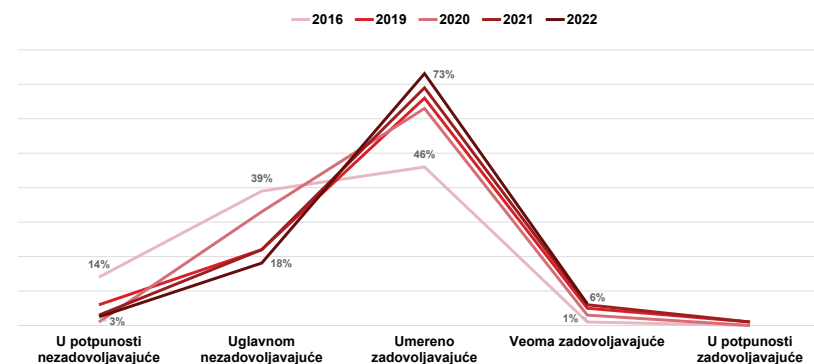

IV STATUS I TREND RAZVOJA POSLOVNOG OKRUŽENJA

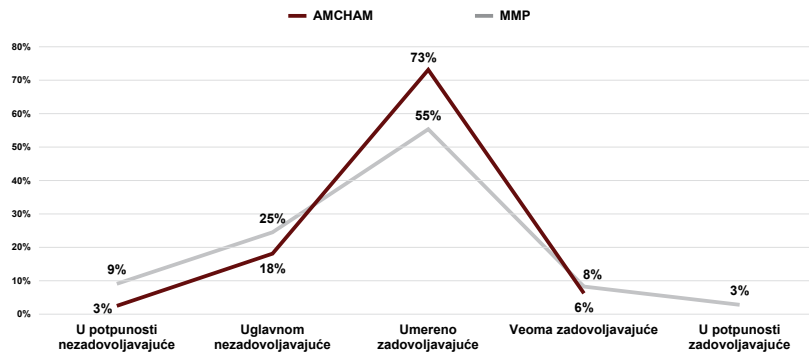
Nivo zadovoljstva poslovnim okruženjem u Srbiji kod članica bio je najniži 2016. godine, kada je 53% članica ocenilo poslovno okruženje kao potpuno i uglavnom nezadovoljavajuće. U poređenju sa 2016. godinom, trend negativnih ocena pao je na minimum – ukupno 21% AmCham članica ocenjuje poslovno okruženje kao uglavnom i u potpunosti nezadovoljavajuće. Prosečna ocena poslovne klime u AmCham uzorku je 2.8, sa do sada najvećim brojem članica koje ocenjuju poslovno okruženje u Srbiji kao umereno zadovoljavajuće (73%) i onih koje su veoma zadovoljne (6%).

Predstavnici MMP-a su nešto skeptičniji po ovom pitanju, dajući prosečnu ocenu poslovne klime od 2.7, što znači da je 63% umereno ili veoma zadovoljno, dok više od trećine (34%) ima suprotno mišljenje, da je poslovno okruženje uglavnom ili u potpunosti nezadovoljavajuće. Svega 3% MMP uzorka ocenjuje poslovnu klimu najvišom ocenom.

AMCHAM: OCENA POSLOVNOG OKRUŽENJA U SRBIJI

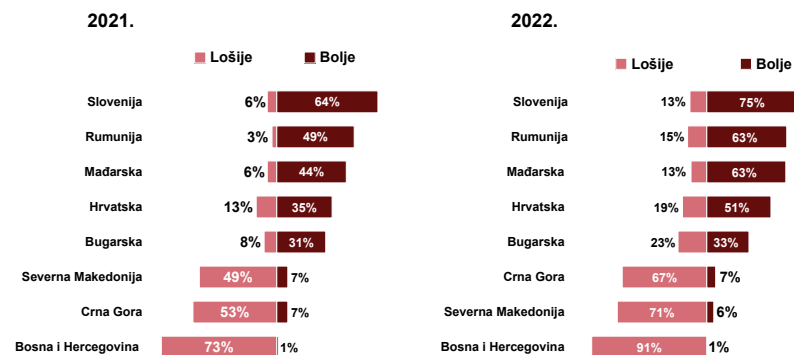

OCENA POSLOVNOG OKRUŽENJA U SRBIJI

Kada se poslovna klima u Srbiji uporedi sa poslovnom klimom zemalja u okruženju, utisak velikog broja članova AmCham-a je da je investiciona klima u Bosni i Hercegovini (91%), Severnoj Makedoniji (71%) i Crnoj Gori (67%) lošija nego u Srbiji. Dodatno, sve tri regionalne ekonomije van EU su po ovom osnovu zabeležile znatan pad ocena u odnosu na prošlogodišnje istraživanje. Susedne države za koje većina AmCham članica smatra da su bolje investicione destinacije od Srbije su Slovenija (75%), Rumunija (63%) i Mađarska (63%), dok polovina AmCham ispitanika smatra da je to i Hrvatska (51%). Najveći broj članica (44%) veruje da je Bugarska slična Srbiji po kriterijumu investicione destinacije, dok se broj AmCham ispitanika koji ovo tvrde u poređenju sa regionalnim zemljama članicama EU značajno smanjio u odnosu na prethodne godine i to u pravcu boljih ocena za ovu grupu zemalja.

AMCHAM: SRBIJA KAO INVESTICIONA DESTINACIJA U POREĐENJU SA ZEMLJAMA REGIONA

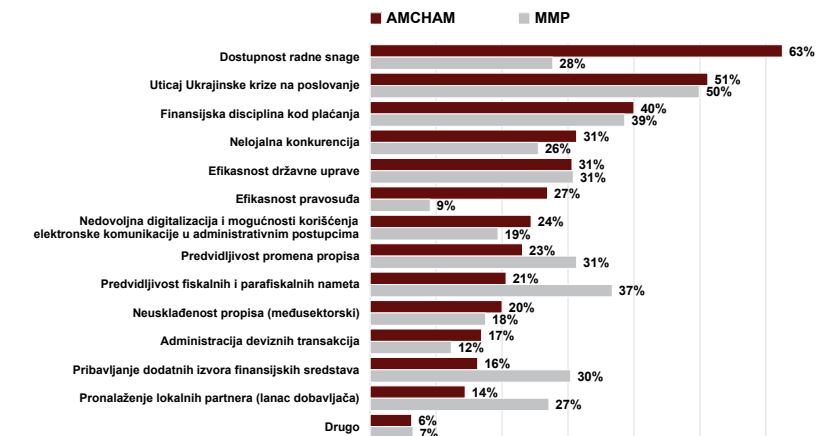

V PROGNOZE ZA NAREDNU GODINU

Najveći izazov za članice AmCham-a u 2023. godini jeste dostupnost radne snage. Ovaj faktor konzistentno se izdvaja među dva najznačajnija izazova u prethodnih pet godina u AmCham uzorku. Nakon njega, aktuelne krize i njihovi propratni efekti predstavljaju veliki izazov za kompanije članice AmCham-a, ali i za mala i mikro preuzeća, koja ovo identifikuju kao najveći problem. Kao treći izazov za obe grupe ispitanika navedena je finansijska disciplina kod plaćanja, što predstavlja najveći skok pojedinačnog izazova u odnosu na izazove identifikovane prošle godine od strane AmCham članova. Imajući u vidu da je izostanak finansijske discipline pri plaćanjima u AmCham uzorku faktor ranijih godina nije bio istican, važno je pomenuti da su u pitanju uglavnom plaćanja države ka IKT i zdravstvenom sektoru, ali i odlaganje rokova plaćanja za usluge pružene od strane privatnog sektora. Uz to, još jedan od relevantnijih izazova koje članice ističu su nelojalna konkurencija i efikasnost državne uprave (31%).

Dok MMP uzorak manje dramatično doživljava problem dostupnosti rade snage, izazovi koje MMP nešto češće navode kao relevantnije u odnosu na članice AmCham-a su predvidljivost fiskalnih i parafiskalnih nameta (37%), kao i predvidljivost promena propisa (31%).

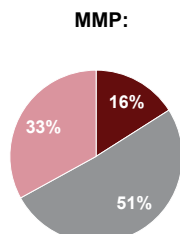
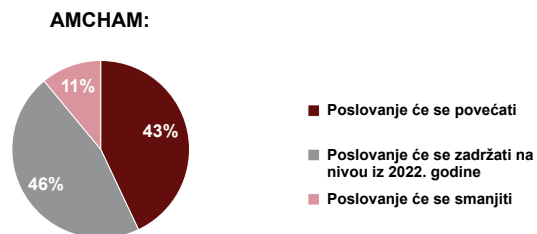
NAJVEĆI IZAZOVI U NAREDNIH GODINU DANA

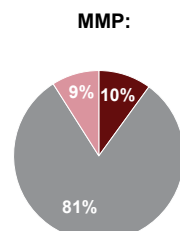
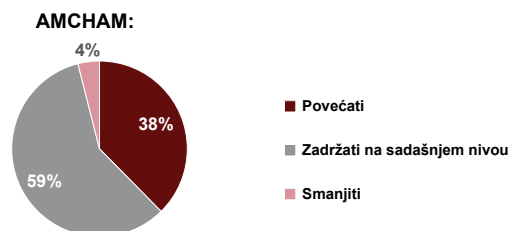
Optimizam za narednu godinu je na najnižem nivou od kada AmCham sprovođi istraživanje. Povećanje poslovanja i porast broja zaposlenih očekuje 43%, odnosno 38% članica AmCham-a, što je značajan pad u odnosu na rekordnu 2020. godinu, kada je 78% članica očekivalo rast poslovanja, a 61% rast zaposlenosti. Ovaj pokazatelj govori o velikom uticaju globalne krize, neizvesnosti koju ona još uvek nosi i posledičnom usporavanju privrednih aktivnosti. Ipak, utešna je činjenica da najveći broj kompanija AmCham-a (46%) prognozira održanje poslovanja na ovogodišnjem nivou, dok smanjenje poslovanja očekuje 11%, što je uporedivo sa očekivanjima iz prve godine COVID-19 pandemije. Ovakve prognoze utiču i na pad projekcija novih zapošljavanja, ali i tu većina kompanija (59%) očekuje zadržavanje zaposlenosti na istom nivou, dok samo 4% očekuje otpuštanja. Uprkos padu optimizma za rast poslovanja u narednoj godini, investicije u optimizovanje biznisa, digitalizaciju i manja poboljšanja, planira šest od deset kompanija članica. U odnosu na prošlogodišnje istraživanje, broj članica koje očekuju dodatne investicije smanjio se za 10%.

MMP uzorak je, tradicionalno, više optimističan od AmCham uzorka, ali je ove godine situacija drugačija. Polovina MMP uzorka smatra da će se poslovanje u 2023. godini zadržati na nivou kao 2022. godine, dok trećina veruje da će se poslovanje smanjiti u odnosu na 2022. godinu. Velika većina ovog uzorka (81%) planira zadržavanje istog broja zaposlenih, a tri četvrtine uzorka ne planira nove investicije.

POSLOVNA OČEKIVANJA ZA NAREDNU GODINU

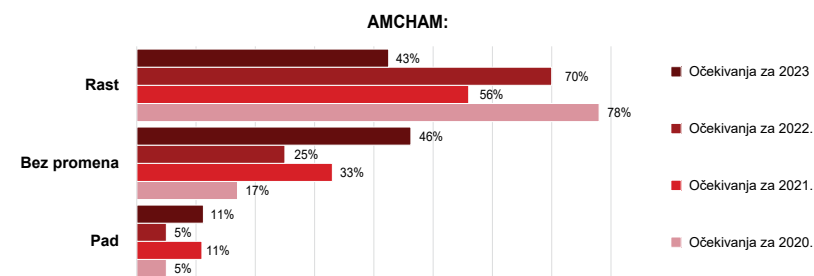

PLANIRANE PROMENE BROJA ZAPOSLENIH ZA NAREDNU GODINU

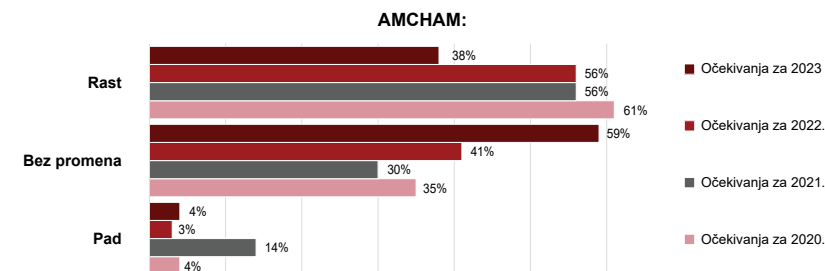
Trend koji prati poslovna očekivanja članica AmCham-a, pokazuje da je očekivanje rasta poslovanja za 2020. godinu bilo na najvećem nivou (78%). Merenje iz 2020. godine, odnosno očekivanja za 2021. godinu pokazuju drastičan pad u očekivanju rasta poslovanja (56%), što je direktna posledica pandemije COVID-19. Očekivanja rasta poslovanja za 2022. godinu ponovo su porasla na nivo očekivanja za 2020. godinu (ovaj put 70%), da bi očekivanja rasta poslovanja za 2023. godinu bila najniža do sada – 43%.

POSLOVNA OČEKIVANJA ZA NAREDNU GODINU (TREND)

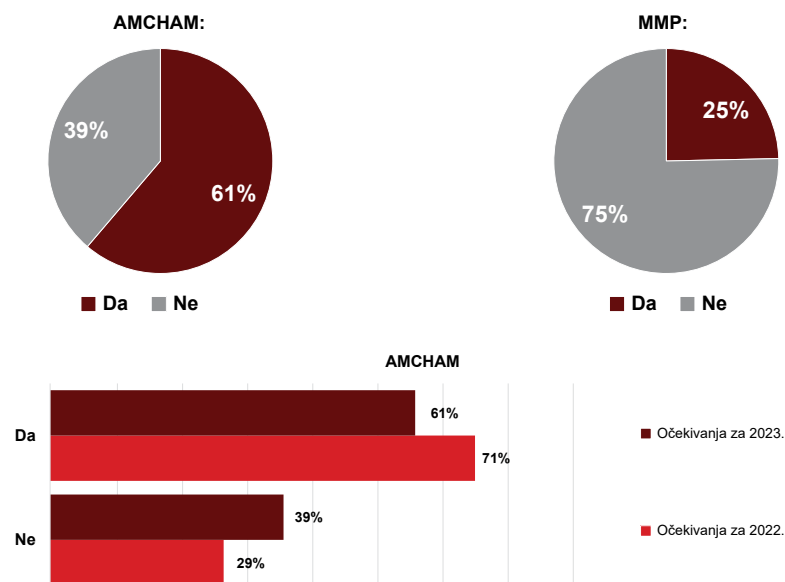
Da će doći do povećanja broja zaposlenih u 2020. godini verovalo je 61% članica AmCham-a. U naredne dve godine nešto više od polovine članica (56%) smatralo je da će doći do povećanja broja zaposlenih (predviđanja za 2021. i 2022. godinu). Očekivanja o povećanju broja zaposlenih u 2023. godini dosta su niža u odnosu na prethodne godine (38%). Najveći broj članica veruje da se broj zaposlenih neće promeniti u 2023. u odnosu na ovu godinu.

PLANIRANE PROMENE BROJA ZAPOSLENIH ZA NAREDNU GODINU

Postoji velika razlika između uzoraka kada je u pitanju stav prema dodatnim investicijama u 2023. godini. Tri petine članica planira dodatne investicije, dok je udeo onih koji planiraju dodatne investicije kod mikro i malih preduzeća 25%. Ovakav rezultat je konzistentan sa rezultatima prethodna dva ciklusa istraživanja, i svedoči o znatno većoj finansijskoj iscrpljenosti mikro i malih kompanija koja je rezultat aktuelne globalne krize i COVID-19 pandemije.

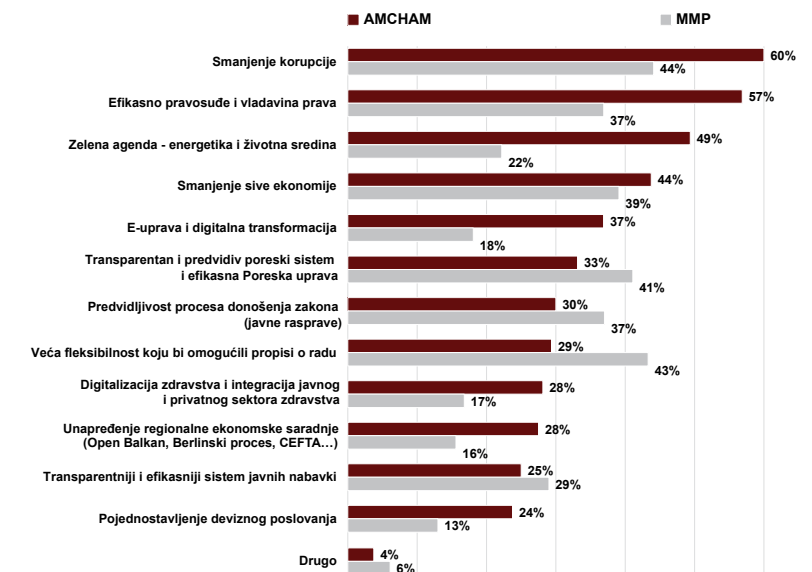
DODATNE INVESTICIJE U NAREDNAJ GODINI

VI REFORME ZA DUGOROČNI PRIVREDNI RAST

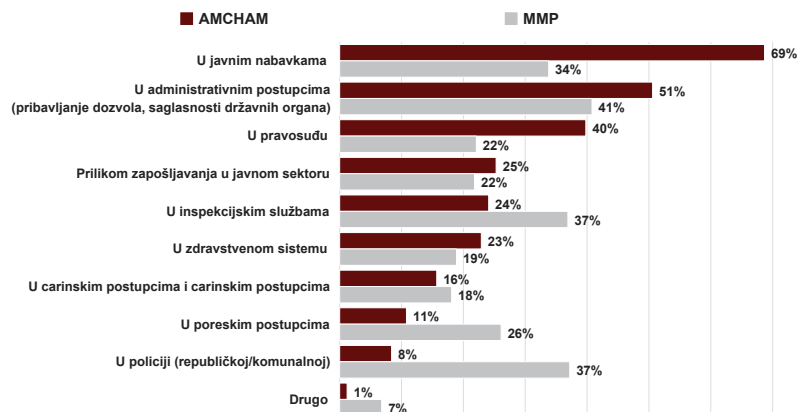
Kao i prethodne tri godine, prema mišljenju članica AmCham-a, najvažnije reforme ostaju institucionalne: smanjenje korupcije i unapređenje rada pravosuđa i vladavina prava. Treći prioritet AmCham članice vide u doslednom sprovođenju Zelene agende, kako u oblasti energeitike, tako i u oblasti zaštite životne sredine.

REFORME ZA DUGOROČNI PRIVREDNI RAST

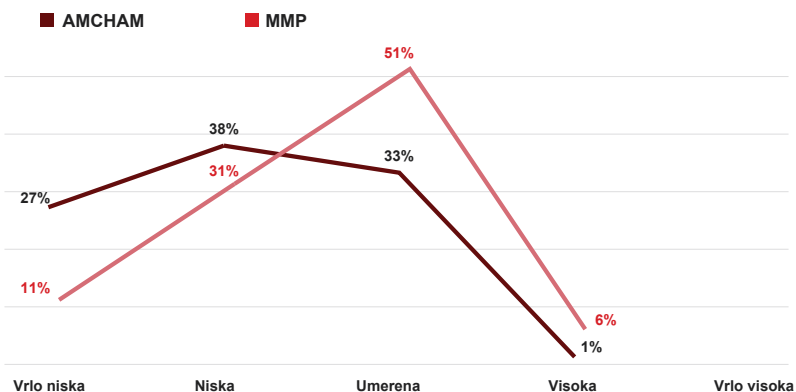
Smanjenje korupcije je prema članicama AmCham-a i MMP-a najrelevantnija reforma koju je potrebno sprovesti, kako bi se unapredilo poslovno okruženje u Srbiji. Najveći broj AmCham članica smatra da je korupcija najzastupljenija u javnim nabavkama (69%), administrativnim postupcima (51%) i pravosuđu (40%). MMP ispitanici, kao oblasti koje su najviše zasićene korupcijom, navode – administrativne postupke (41%), inspekcijске službe i policiju (37%), ali i javne nabavke (34%).

PERCEPCIJA KORUPCIJE PREMA OBLASTIMA

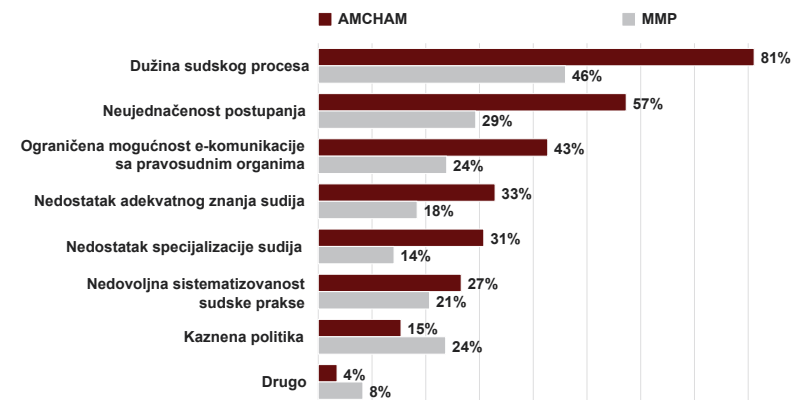
Funkcionisanje pravosudnog sistema ima direktan i dalekosežan uticaj na predvidljivost poslovanja, te ne čudi prioritizacija unapređenja vladavine prava i efikasnosti pravosuđa među tri najbitnije reforme već nekoliko godina zaredom. Veći deo članica AmCham ocenjuje efikasnost pravosuđa kao nisku, odnosno vrlo nisku (65%), dok je trećina ocenjuje kao umerenu (33%). S druge strane, polovina mikro i malih preduzeća ocenjuje efikasnost pravosuđa kao umerenu (51%), 44% kao nisku, odnosno vrlo nisku, a svega 6% kao visoku.

EFIKASNOST PRAVOSUĐA

Kada je reč o najvećim preprekama za poslovanje iz oblasti pravosuđa, rezultati su slični kao i prošle godine. Unapređenje rada pravosudnih organa i povećanje njihove efikasnosti još uvek predstavlja jedan od najznačajnijih izazova za kreiranje poslovnog okruženja koje odlikuje vladavina prava, pravna sigurnost i predvidljivost uslova poslovanja. Dužina trajanja sudskih postupaka je i ove godine najznačajnija primedba koju istice čak 81% članica AmCham-a i 46% MMP ispitanika, dok se na drugom mestu nalazi neujednačenost postupanja u sudskoj praksi (57%). Na trećem mestu, ispitanici ističu ograničenu mogućnost elektorsnske komunikacije sa pravosudnim organima (43%), koju prati najznačajnije povećanje u odnosu na rezultate prethodne godine (27%). Uz to trećina članica AmCham-a navodi nedostatak adekvatnog znanja (33%) i nedostatak specijalizacije sudija (31%) kao relevantne pravosudne prepreke koje se tiču poslovanja.

NAJVEĆE PREPREKE ZA POSLOVANJE IZ OBLASTI PRAVOSUĐA

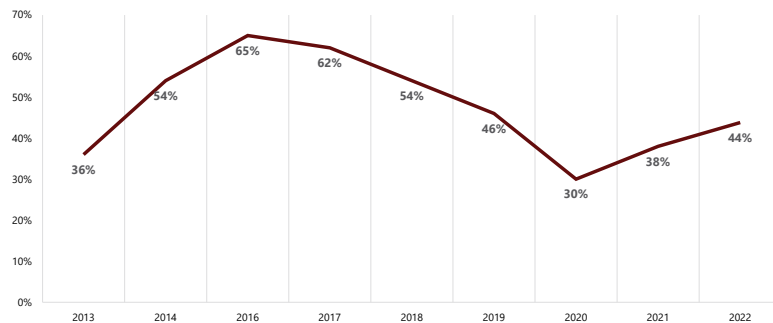
Ispitanici veruju da bi uvođenje aplikacije eSud trebalo da omogući elektronsko sprovođenje sudskih postupaka pred svim privrednim sudovima (uključujući i izvršne i stečajne postupke), elektronsku dostavu i razmenu dokumenata i uvid u spise predmeta zainteresovanim stranama. Time bi se značajno umanjile mogućnosti za namerno odugovlačenje sudskih sporova (putem izbegavanja dostave), smanjili troškovi (elektronskim postupkom se eliminišu putni i drugi srodni troškovi), unapredila transparentnost postupaka i sudskih odluka i povećala održivost značajnim smanjenjem upotrebe papira. Pored toga, sistematsko objavljivanje anonimizovanih odluka viših sudova u elektronskom formatu, uz mogućnost pretraživanja po ključnim

rečima, dodatno bi unapredila efikasnost i povećala stepen standardizacije sudske prakse, predvidljivost sudskih odluka i poverenje u pravosuđe.

Dok su u poređenju sa rezultatima prethodnih godina prva dva prioriteta samo zamenila mesta, uz održanje približno istog procenta ispitanika koji su istakli njihovu važnost, zelena agenda se ove godine istakla kao značajno veći prioritet i zabeležila je kvantni skok sa donjeg dela lestvice reformskih prioriteta. Ovo se može objasniti postojećim izazovima energetske sigurnosti i rastućom potrebom za prelazanjem na čistije izvore energije, kao i blisko povezanim zahtevima za smanjenjem zagađenja i očuvanjem prirodnih resursa.

Dok se od 2016. godine, smanjenje sive ekonomije nalazilo u padu sve do 2020. kada je palo na izmereni minimum (30%), nakon COVID-19 pandemije istraživanje ukazuje na ponovni rast relevantnosti nastavka reformi u ovoj oblasti. Ovaj fenomen je blisko povezan sa povećanjem obima elektronske trgovine tokom pandemije, što je posledično dovelo do toga da nelegalna trgovina putem interneta dobija sve više na znacaju.

AMCHAM: SMANJENJE SIVE EKONOMIJE KAO REFORMSKI PRIORITET

Najveća poboljšanja u odnosu na prethodne godine vide se i kada je reč o efikasnosti pravosuđa, kao i daljem razvoju eUprave i digitalne transformacije. Ispitanici u ovom kontekstu navode značajan napredak u digitalizaciji javnog sektora i privrede koji je započet u prethodnom periodu, kroz proširenje obima digitalnih usluga koje se pružaju građanima i privredi,

ukidanje obaveznog odlaska na šaltere radi podnošenja dokumentacije na papiru, razvoj digitalne infrastrukture, završetak Državnog data centra u Kragujevcu, izradu Centralnog registra stanovništva i razvoj Metaregistra, kao i jačanja informacione bezbednosti.

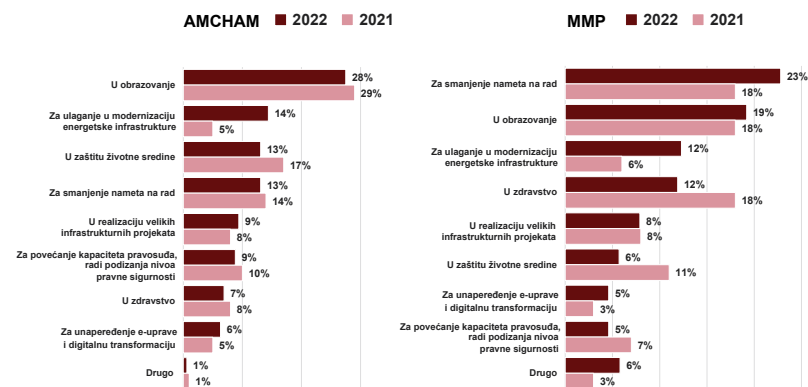
Uporedna analiza AmCham kompanija i MMP-a pokazuje da je smanjenje korupcije primarna reforma za mikro i mala preduzeća, kako i za članice AmCham-a. Pored ovoga, prioritetne reforme za MMP obuhvataju i veću fleksibilnost koju bi omogućili propisi o radu, transparentan i predvidim poreski sistem i efikasna Poreska uprava i takođe smanjenje sive ekonomije, a tek onda efikasno pravosuđe i vladavina prava. Najveća razlika u ocenama važnosti određenih reformi između dva uzorka, uočljiva je u domenu zelene agende (prioritet za 49% AmCham članova, naspram 22% MMP ispitanika), kao i daljem razvoju eUprave i digitalne transformacije (37% AmCham ispitanika i 18% MMP uzorka).

VII ALOKACIJA BUDŽETSKIH SREDSTAVA

Vec nekoliko godina zaredom, blizu trećine ispitanika u okviru članstva AmCham-a (28%) smatra da bi obrazovanje trebalo da bude prvi prioritet za alokaciju budžetskih sredstava sa ciljem povećanja privrednog rasta. Pored obrazovanja, ulaganje u modernizaciju energetske infrastrukture se takođe izdvaja kao bitan faktor, čija je relevantnost skočila u odnosu na prošlogodišnje rezultate, nakon čega slede ulaganja u zaštitu životne sredine i smanjenje nameta na rad.

Kao i ranijih godina, mala i mikro preduzeća tradicionalno veruju da bi smanjenje nameta na rad najviše doprinelo ubrzanju privrednog rasta (23%), pri čemu je fokus na smanjenju opterećenja na najniže zarade.

ULAGANJA BUDŽETSKIH SREDSTAVA ZA PODSTICANJE PRIVREDNOG RASTA

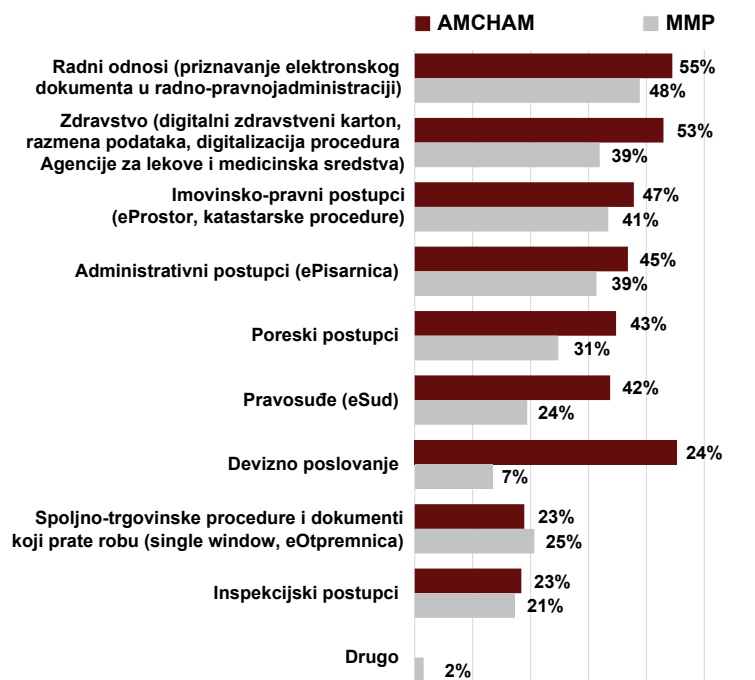
VIII PRIORITETI ZA INVESTICIJE I ODRŽANJE PRIVREDE U DOBA KRIZE

DIGITALNA TRANSFORMACIJA

Iako je zabeležen nesumnjiv napredak u ovoj oblasti u prethodnom periodu, AmCham članovi veruju da i dalje postoji veliki potencijal za značajno poboljšanje poslovnog okruženja putem digitalne transformacije javne uprave. Tri oblasti u kojima bi, prema mišljenju AmCham članica i mikro i malih preduzeća, trebalo nastaviti proces razvoja eUprave i digitalne transformacije su radni odnosi (55%), zdravstvo (53%) i imovinsko-pravni postupci (47%). Pored navedenih oblasti, takođe se izdvaja značaj digitalizacije administrativnih i poreskih postupaka, kao i pravosuđa.

U oblasti radnih sporova, ispitanici kao primarne navode zahteve za **proširenje mogućnosti elektronske dostave i elektronskog potpisivanja opštih i pojedinačnih akata kojima se odlučuje o pravima, obavezama i odgovornostima iz radnog odnosa**, kao sto su rešenje o plaćenom odsustvu, rešenje o neplaćenom odsustvu, rešenje o porodiljskom odsustvu i sl. Kada je reč o daljem razvoju elektronskih servisa u oblasti zdravstva, u kvalitativnim intervjuima članovi najčešće navode potrebu uspostavljanja **jedinstvenog eZdravstvenog kartona**, koji bi omogućio razmenu podataka između privatnog i javnog zdravstva, kao i potpunu **digitalizaciju i optimizaciju procedura koje sprovodi ALIMS**. U imovinsko-pravnim postupcima, najčešće se čuju očekivanja pozitivnih rezultata najavljenog projekta **eProstor**, kroz proces digitalizacije prostornog i urbanističkog planiranja u Srbiji, ali i mišljenja da je neophodno završiti **digitalizaciju katastarskih procedura**.

UVOĐENJE E-UPRAVE

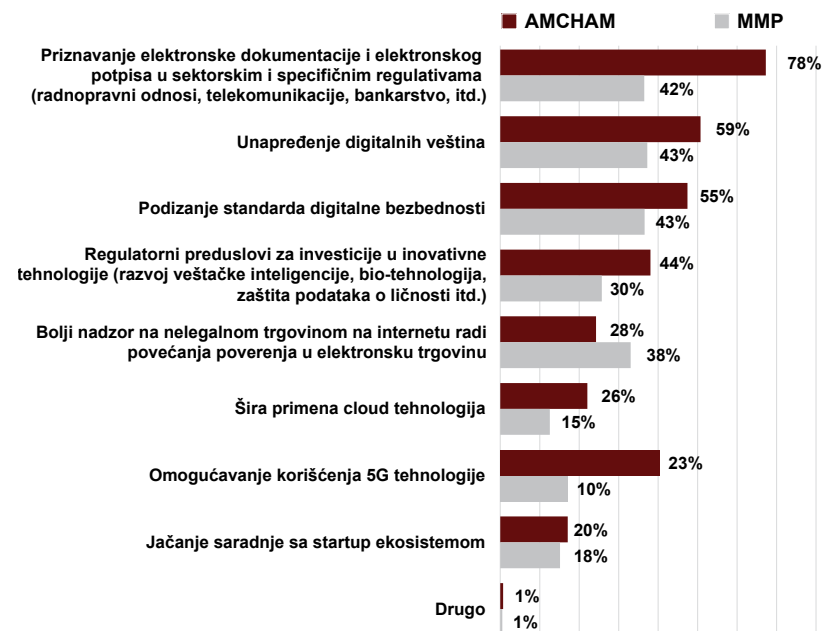
Kao prioritetni načini za unapređenje digitalnog poslovanja, kod AmCham članica i mikro i malih preduzeća ističu se priznavanje elektronske dokumentacije, unapređenje digitalnih veština i podizanje standarda digitalne bezbednosti.

Iako je temelj za **jednako prihvatanje elektronskih i papirnih dokumenata** postavljen usvajanjem Zakona o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju, ispitanici navode da je neophodno osigurati njegovu punu i nespornu primenu u svim državnim organima i institucijama. Dodatno, u cilju potpune digitalizacije rada javne uprave neophodno je **zaokružiti uspostavljanje ePisarnice i eArhive**, što bi omogućilo prijem, izradu i skladištenje elektronskih dokumenata, a strankama omogućilo da prate status predmeta u sistemu. Pored toga, od presudnog je značaja **pojednostaviti korišćenje digitalnog identiteta** odnosno elektronskog potpisa tako da oni postanu dostupniji najširem krugu građana.

U domenu standarda digitalne bezbednosti, procene su da je **neophodno obezbediti visok nivo bezbednosti u korišćenju elektronskih usluga i baza podataka**, kroz doslednu primenu usvojenih visokih standarda informacione bezbednosti i proveru toga u kojoj meri se oni zaista poštuju u praksi unutar organa javne uprave.

Na kraju, stavovi ispitanika govore da, iako Srbija ostvaruje uspeh u obrazovanju talenata za tehničke nauke, zaostaje za prosekom u pogledu nivoa digitalnih veština opšte populacije. AmCham članovi smatraju da bi Srbija trebalo kao prioritet da postavi **jačanje domaćeg okruženja digitalnih veština za sve starosne grupe, modernizaciju prosvete (i to naročito višeg obrazovanja), podsticanje većeg korišćenja mobilnih i Internet tehnologija, alata i usluga i pružanje podrške različitim programima prekvalifikacije.**

UNAPREĐENJE DIGITALNOG POSLOVANJA – PRIORITETNI NAČINI

ZELENA AGENDA

Ekološka pitanja i zelena energetska tranzicija predstavljaju pitanja od velike društvene i političke važnosti, što pokazuju i rezultati stavova kompanija članica AmCham-a, koji po prvi put od sprovođenja istraživanja stavljaju Zelenu agendu na visoko treće mesto reformskih prioriteta. Ispitanici, kao građani Republike Srbije, zagađenje životne sredine vide kao značajan faktor koji uzimaju u obzir pri donošenju ove ocene. Sa druge strane, sve veći broj kompanija usvaja ambiciozne politike za smanjenje sopstvenog ugljeničkog otiska i poštovanje načela cirkularne ekonomije, što povećava tražnju za zelenom energijom.

Konzistentni sa ovim su i stavovi 27% AmCham članica koji veruju da je budžetska sredstva neophodno ulagati prvenstveno u modernizaciju energetske infrastrukture, kao i u zaštitu životne sredine.

Preko polovine AmCham članica pod prioritarnim pravcima reforme zarad sprovođenja zelene agende predlaže zaokruživanje regulative koja će podsticati ulaganja u obnovljive izvore energije (55%), reformu nameta po principu zagađivač plaća i propratno bolje planiranje i izveštavanje od strane državnih organa (55%), dalji razvoj projekata energetske efikasnosti (53%), kao i pooštavanje opšte kaznene politike u ovoj oblasti (51%).

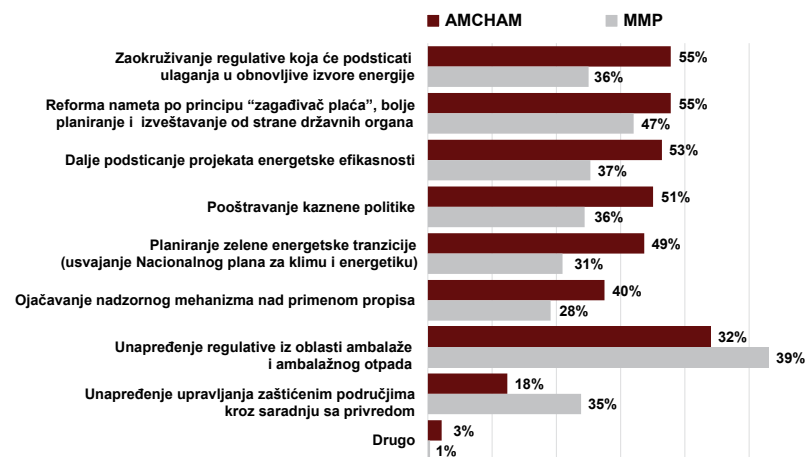
S druge strane, mikro i mala preduzeća kao prioritetne pravce reforme ističu reformu nameta po principu „zagađivač plaća“ (47%) i na drugom mestu unapređenje regulative iz oblasti ambalaže i ambalažnog otpada (39%).

AmCham članovi i MMP ispitanici veruju da je, pored obezbeđivanja energetske stabilnosti u okolnostima trenutne krize, **neophodno zaokružiti regulatorni okvir za privlačenje investicija u sektor obnovljivih izvora energije**, što predstavlja glavni preduslov za diversifikaciju izvora energije i ostvarivanje optimalnog odnosa energenata, što bi, na srednji rok, trebalo da pruži podršku stabilizaciji snabdevanja energijom i umanju pritisak na fluktuacije cena.

Reforma sistema naknada koja bi sledila **princip „zagađivač plaća“** na drugom je mestu kada je reč o prioritetima AmCham članova (55%). Ispitanici smatraju da bi sistem ekoloških naknada trebalo osmisliti tako da utiče na zagađivače da smanje emisiju zagađenja koja je prateći efekat njihovih poslovnih aktivnosti, kao i da biraju tehnologije i organizaciju rada koja smanjuje negativan uticaj na životnu sredinu. Ovakav sistem je moguć samo ukoliko visina naknade zavisi od obima zagađenja koju emituje određena aktivnost, pa se preporuke prvenstveno kreću u pravcu transformacije postojećih naknada koje ne poštuju ovaj princip i predstavljaju parafiskalni namet, poput naknade za zaštitu i unapređenje životne sredine i naknada u oblasti zaštićenih područja.

Jačanje nadzornog mehanizma nad primenom postojećih propisa i stroža kaznena politika takođe su visoko na listi prioriteta, kako za AmCham članove, tako i za mikro i mala preduzeća, koji veruju da bi doslednija primena sankcija trebalo da bude prioritetna reforma u ovim oblastima. Ovo se odnosi na potrebu jasnog definisanja nadležnosti, uloge i odgovornosti svih aktera u sistemu, kao i unapređenje kapaciteta inspeksijskih organa.

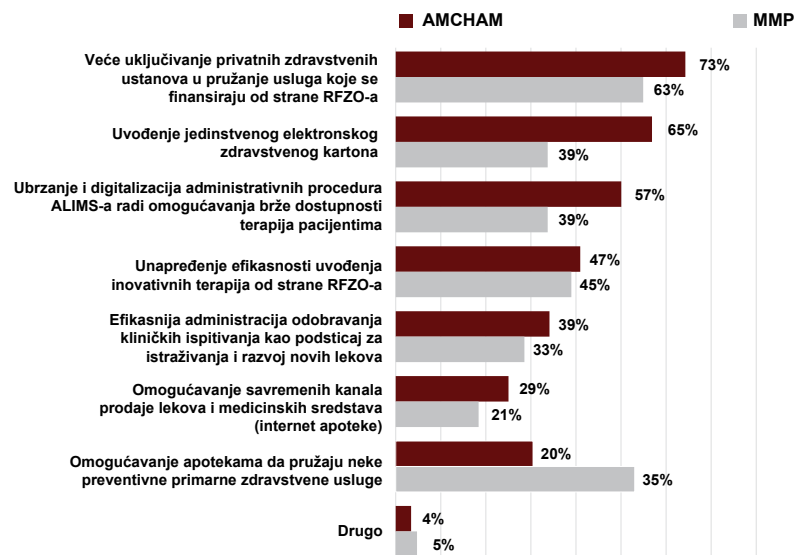
ZELENA AGENDA – PRAVCI REFORME

ZDRAVSTVO

AmCham i MMP ispitanici saglasni su u oceni da prioritetni pravac reforme zdravstva potrebno da bude veće uključivanje privatnih zdravstvenih ustanova u pružanje usluga koje se finansiraju od strane RFZO-a (73% i 63%). AmCham članovi za ovim navode i uvođenje jedinstvenog elektronskog zdravstvenog kartona (65%), kao i ubrzanje i digitalizaciju administrativnih procedura ALIMS-a radi omogućavanja brže dostupnosti terapijama pacijenta (57%), dok mala i mikro preduzeća ističu važnost unapređenja efikasnosti uvođenja inovativnih terapija od strane RFZO-a (45%).

ZDRAVSTVO – PRAVCI REFORME

Kada je reč o **većem uključivanju privatnih pružalaca zdravstvenih usluga**, ispitanici navode da su kapaciteti privatnog zdravstva nedovoljno iskorišćeni za pružanje usluga koje finansira RFZO i veruju da bi njihova veća uključenost dovela do smanjenja liste čekanja u javnim zdravstvenim ustanovama.

Iskustvo COVID-19 pandemije dalo je na važnosti zahtevima za unapređenje kvaliteta usluga u zdravstvenom sektoru i digitalizaciji zdravstva. Kao jedan od presudnih koraka na tom putu vidi se **uvođenje eZdravstvenog kartona**,

koji će na jednom mestu objediniti sve zdravstvene podatke o pacijentima, uključujući one evidentirane i u državnom i u privatnom sistemu zdravstvene zaštite. Elektronski pristup zdravstvenim podacima omogućio bi i privatnom sektoru da bude efikasniji i pruža kvalitetniju zdravstvenu zaštitu pacijentima, eliminisalo bi se dupliranje usluga, umanjilo administrativno opterećenje i smanjilo ukupni troškovi pružanja zdravstvenih usluga.

Ispitanci navode da Agencija za lekove i medicinska sredstva (ALIMS) već više godina prekoračuje zakonske rokove za izdavanje dozvola za stavljanje lekova u promet i odobravanje promotivnog materijala. Ta kašnjenja onemogućavaju pravovremeni razvoj novih terapija, dovode do prekida u snabdevanju srpskog tržišta lekovima i stvaraju dodatne troškove zbog neuspešnih postupaka javnih nabavki. Kao jedan od predloga za prevazilaženje ovih problema, navodi se **optimizacija i unapređenje ALIMS postupaka kroz izmene Zakona o lekovima, a zatim i njihova potpuna digitalizacija.**

REGIONALNA EKONOMSKA SARADNJA

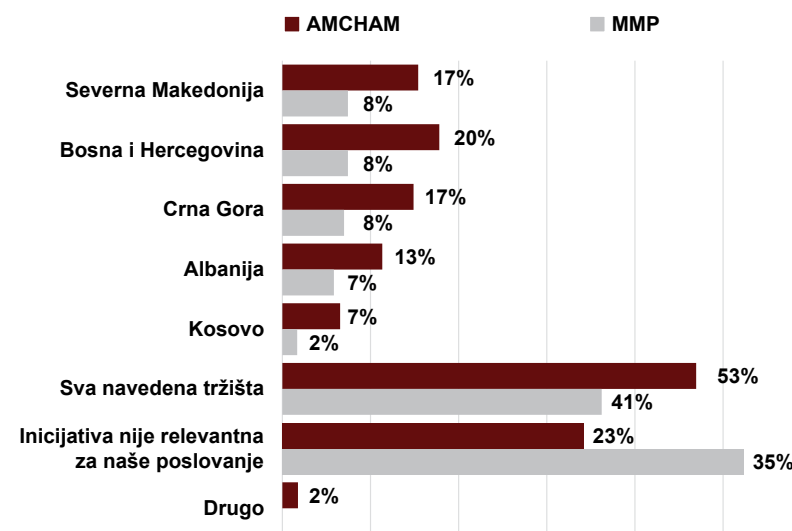
Kompanije prepoznaju važnost inicijative „Otvoreni Balkan“, a preko polovine ispitanika (56%) kao njene ključne karakteristike navodi proširivanje sve 4 prekogranične slobode - neometano kretanje ljudi, kapitala, roba i usluga. Mala i mikro preduzeća su manje upoznata sa okvirom ove inicijative, a kao njene ključne karakteristike ističu pre svega slobodno kretanje ljudi (32%) i usluga (29%).

KLJUČNE KARAKTERISTIKE INICIJATIVE OTVORENI BALKAN

Preko polovine AmCham kompanija članica (53%) smatra da bi inicijativa „Otvoreni Balkan“ trebalo da obuhvati svih 6 ekonomija regiona: Severnu Makedoniju, BiH, Crnu Goru, Albaniju i Kosovo, dok to mišljenje deli 41% MMP ispitanika.

OBUHVATNOST TRŽIŠTA - INICIJATIVA OTVORENI BALKAN

Veći deo kompanija članica AmCham-a, ali i MMP uzorka, smatra da nema dovoljno informacija o okviru inicijative i pojednostavljenim procedurama koje se već sprovode. Nedostupnost detalja, dostupnost informacija samo putem medija i nedostatak objedinjenih informacija predstavljaju najveću prepreku u informisanosti kako članicama, tako i mikro i malim preduzećima.

Ispitanici smatraju da je za uspeh inicijative ključno da postoje stvarne i merljive pogodnosti za preduzeća, kontinuirani fokus na unapređenja sprovođenja dogovorenih sporazuma, stalni rad na produbljivanju ekonomske saradnje u novim oblastima, ali i jednostavan i lako dostupan sistem za rešavanje izazova u primeni dogovorenog u svim zemljama.

Skoro dve trećine članica AmCham smatra da nemaju dovoljno informacija o okviru inicijative Otvoreni Balkan i pojednostavljenim procedurama koje se već sprovode. Slična situacija prisutna je i kod mikro i malih preduzeća, gde 59% njih smatra da nema dovoljno informacija.

AMCHAM SERBIA

A LEADER IN CHANGE